

יסוד מחלוקת חכמים בנוגע למועד מתן תורה:

הגמרא במסכת שבת עוסקת בשאלת המועד בו ניתנה התורה, אותו הדיון מובא גם במדרש.

מטרתו של המדרש היא לקחת עניין שהוא מרוחק ולא נוגע, ולהפוך אותו לקרוב ונוגע. מסיבה זו, המדרש חובק את כל מקצועות התורה, ובכלל זאת גם את הסוגיות ההלכתיות שבגמרא.

פרשת מתן תורה פותחת בתאריך "בחדש השלישי לצאת בני ישראל ממצרים". ישנם מאורעות בהם ציין הכתוב את מועד התרחשותם, כדוגמת - יציאת מצרים, פטירת אהרון, היום בו פסק המן לרדת ועוד. ואולם יש מאורעות שאין לנו לגביהם תאריך, וצריך להבין מדוע, ומה המטרה? מדוע למיתת משה לא נקבע תאריך ואילו למות אהרון יש תאריך? מדוע אנו יודעים את התאריך בו הגיעו בני ישראל למדבר סיני, ואילו המועד בו ניתנה התורה נשאר מוטל בספק?

את התשובה לשאלות אלו ניתן למצוא על רקע הבנת הטעם לציון תאריך בתורה. הסוגיה שבמסכת שבת העוסקת בשאלת תאריך מתן תורה, אמנם עושה זאת למראית עין בצורה עקיפה, אך זו מטרתה האמיתית.

בסוגיא במסכת שבת אנחנו עדים למחלוקת בין ר' יוסי וחכמים ביחס לתאריך החשוב ביותר בהיסטוריה של העם היהודי - מתן תורה. מעניין כי יש לנו מסורת מתי הייתה קריעת ים סוף, פטירת רחל ולידת האבות, ואילו מועד מתן תורה לושה בערפל, ונתון במחלוקת התנאים. יש להבין מה עומד מאחורי מחלוקת זו שמובאת בגמרא.

**מחלוקת ר' יוסי וחכמים:**

בסוגיה במסכת שבת המחלוקת היא, כאמור, בין ר' יוסי לבין חכמים. ה"חכמים" החולקים על ר' יוסי הם מתלמידי ר' עקיבא ר' שמעון, ור' יהודה (שכן, ר' מאיר ושאר תלמידי ר' עקיבא מתו זה מכבר). התנאים החולקים בעניין מועד מתן תורה הם למעשה אלו הממשיכים את המסורת לאחר מות תלמידי ר' עקיבא ועליהם מוטל להמשיך את קיומה של התורה שבעל פה.

על ר' יוסי אומרת הגמרא כי תמיד הלכה כמותו, שכן - "נימוקו עמו". כלומר, שהבסיס להלכה שפסק היה חזק ביותר, עד כדי כך, שהלכה כמותו כנגד רבים. אלא, שמכאן יש לתמוה על כך שאדם ש"נימוקו עמו" יכול להימצא במחלוקת עם חכמים - איך יתכן שחכמים לא ישתכנעו מכה סברתו של ר' יוסי?

<sup>133</sup> המאמר נכתב ע"י יעקב קורצמן, על בסיס דברי ראש הישיבה במהלך שיעור מדרש, בז' אייר התשנ"ב.

## קוּבֵץ שִׁפְתֵי כֹהֵן

הסיבה לכך שחכמים לא השתכנעו, ודבקו בשיטתם על אף דעתו החולקת של ר' יוסי, נעוצה בכך שלחכמים היתה מסורת שהובילה אותם לעמדתם החולקת, וביחס למסורת לא תועיל הסברה המבוססת אך ורק על השכל האנושי. עם זאת, ועל אף מסורת חכמים, קובעת הגמרא כי הלכה כר' יוסי ש"נימוקו עמו".

מהי הדרך העדיפה – שכלו של ר' יוסי או מסורתם של חכמים?

ייתכן שמבחינת הגילוי האלוקי שבתורה, עולים חכמים על ר' יוסי. ר' שמעון היה מעין נביא, גדולתו של ר' מאיר ידועת, ור' יהודה היה "ראש המדברים בכל מקום". מכאן, שיש ודאי משקל לדעת חכמים. אך ר' יוסי ביטא את ההשקעה האנושית שיש להשקיע בחיפוש האמת גם אם היא לעיתים בניגוד מסוים למה שמגיע מלמעלה – מהקב"ה. וזה שורש מחלוקת ר' יוסי וחכמים בכל הש"ס. לפי הסבר זה, אפשר להניח כי דרכו של ר' יוסי מהווה המשך לשיטתו של ר' יהושע בעניין תנורו של עכנאי, שפסק נגד בת הקול ובזכות עבודה אנושית.

המעם שהתורה לא ציינה תאריך למתן תורה נובע ביסודו משרש מחלוקת ר' יוסי וחכמים (שהתאריך נקבע לבסוף כפי שר' יוסי סבר – בז' בסיוון, וזאת בניגוד למסורת שאמרה בו' בסיוון).

הגמרא אכן חוקרת במחלוקת זו, ומסיקה שר' יוסי סובר שמשה הוסיף יום אחד מדעתו בניגוד לדברי הקב"ה שאמר: "היו נכונים ליום השלישי". הסיבה שמשה הוסיף יום אחד נעוצה בכך, שהדבר שקובע אינו רק דבר ה', אלא הכנתו של האדם בדבר ה'. על בסיס תפיסה זו אמר המהר"ל שיש מתן תורה בו' סיוון ובו' סיוון. בו' סיוון הקב"ה היה מוכן לתת את התורה, ואילו רק בז' סיוון בני ישראל היו מוכנים לקבל. לאור תפיסה זו ניתן להבין מדוע אין תאריך למתן תורה, שהציר שעליו סובב כל עם ישראל – קביעת התאריך, תלוי בפרשנות שלנו, ולמעשה התורה כולה תלויה בעבודתנו.

התהליך שהוביל לשיטת ר' יוסי:

מקובל לראות בספירת העומר כארבעים ותשעה ימים של הכנה מיציאת מצרים למתן תורה, אלא שאין לכך בסיס לפי פשוטו של מקרא. התורה אומרת "ויסע משה את ישראל" ועל כך אומרים חז"ל – בעל כרחם שהיו עסוקים בביוזה, אחר-כך העניין של מרה, תלונות על המן, חילול שבת, ועוד. אין כאן עניין של הכנה למתן תורה, ההכנה המסודרת למתן תורה, שהתבצעה לפי שלבים, החלה רק כאשר הגיעו בני ישראל למדבר סיני.

במסכת שבת כתוב: "אמר רבא...בראש חודש אתו למדבר סיני, כתיב הכא 'ביום הזה מדבר סיני', וכתיב התם 'החדש הזה לכם ראשי חדשים', מה להלן ר"ח אף כאן ר"ח". וצריך להבין למה חז"ל למדו בגזירה שווה דבר שניתן להסיק אותו מפשט הפסוק. כתוב: "בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים באו מדבר סיני" (שמות פרק י"ט פסוק א'). מכאן, שאותה המסקנה שאליה הגיעו חכמים באמצעות גזרה שווה, ניתן היה להסיק מפשט הפסוק. מדוע יש צורך בגזרה שווה?

## קוּבֵץ שִׁפְתֵי כְהֵן

לגזרה שווה בגזירות חז"ל משמעות מיוחדת. הרעיון של גזרה שווה הוא שאפשר להתייחס אל מילים שכתבה התורה כאל רמזים ו"קודים". דהיינו, התורה השתמשה במילה מסוימת בכדי לרמוז באמצעותה לדברים מסומים. ובענייננו, פרוש המילה "חודש" תלוי בפרוש המילה במקומות אחרים בהם היא מופיעה. וכדי להגביל את הלימוד הזה, גזרה שווה עוברת בקבלה. כלומר, ה"קודים" מוגבלים רק למה שהועבר בקבלה מסיני.

מכאן, שכאשר המושג "חודש" מובא כגזרה שווה יש לשני המקומות מהמשותף הן בהלכה והן בתוכן הרעיוני. כלומר, "ביום הזה באו מדבר סיני" רומז ל"החודש הזה לכם".

"החודש הזה לכם ראש חדשים" פירושו – להתעלם מהספירה עד היום ולהתחיל זמן שמנותק מהעבר. אותו הרעיון בא לידי ביטוי כאשר מכתירים מלך, שהמלכתו מהווה עידן חדש, ולכן מונים למלכים. אם כי, למלכים החלו למנות רק לאחר יציאת מצרים, הואיל ועצם אפשרות תלויה ביציאת מצרים.

ואולם לפי הסבר זה מתעורר קושי בהשוואה בין הפסוקים. "החודש הזה לכם" אמנם מעיד על חידוש, אלא שבפרשה נאמר "החדש השלישי", שמשמעותו חזקה. בני ישראל רכשו חזקה על רעיון החירות והתרגלו לעובדת היותם בני חורין, וכחמשך טבעי לאותו הרגל, מקבלים הם את מתן תורה. מכאן, שאין מה להסמיך את הפסוקים זה לזה, "החודש השלישי" לא בא להראות על שינוי, מהפך, או חידוש. אלא בדיוק להפך, בא הוא להראות על חזקה והרגל שנמשך באופן טבעי.

קושי זה מיושב על-ידי המהר"ל. המהר"ל מתייחס לפסוק "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי", מה עניין כנפי נשרים? האלטרנטיבה להתעופפות היא "דרך". הדרך מחברת בין שתי נקודות ומקומות, ולמעשה יוצרת שייכות בין שני המקומות. ולכן, כאשר יש הולכי דרכים בין שני המקומות זה נחשב מקום אחד לעניין "כפני נחתם", וכשאין דרך זה נחשב כמדינת הים.

לעומת זאת, "כנפי נשרים" פירושו שאין קשר. ובעניין זה כבר אמר שלמה המלך: "שלשה המה נפלאו ממני...דרך נשר בשמים...דרך ספינה בלב ים...". שלמה המלך לא הבין איך תתכן דרך שהיא בשמים הרי אלו שני הפכים.

הקב"ה לקח אותנו על כנפי נשרים, בני ישראל נלקחו לסיני באויר, תוך כדי ניתוק ממצרים. משמעות הדברים היא, שאין חיבור בין מצרים לסיני, היות ואין דרך המחברת בין המקומות. אך הניתוק של בני ישראל ממצרים לא מתחיל בהר סיני, הוא מתחיל כאשר ניתקו מהם את העבר, וזה ארע בר"ח ניסן, כאשר הקב"ה אמר "החודש הזה לכם ראש חדשים" – מהיום אינכם עבדים כלל, אלא בני חורין, וכבר עכשיו אתם מנותקים מעברכם. ובעניין זה באה הגזרה השווה ואומרת שמתן תורה היה ניתוק מיציאת מצרים. כלומר, מדובר בשני ניתוקים – פעם אחת היה ניתוק ביציאת מצרים, ופעם שניה היה ניתוק מיציאת מצרים במתן תורה.

מה משמעות שני הניתוקים, ומה ההבדל בניהם?

## קוּבֵץ שֵׁפֵתֵי כְהֵן

בזמן גאולת מצרים נאמר על בני ישראל "למה ישראל דומים באותה שעה לעובר שבמעיי בהמה", "גוי מקרב גוי" ללא תכונות לאומיות. כאשר אדם נולד הניתוק הוא תהליך טבעי שמתרחש כתוצאה מהלידה ולא תלוי כלל באדם עצמו "על כרחך אתה נולד" ולכן גאולת מצרים לא היתה תלויה בבני ישראל כלל. וזו הסיבה שכתוב בקבלה כי פסח זה דילוג וקפיצה שלא היתה תלויה בעם ישראל. ואולם על אף הניתוק שחל ביציאת מצרים, הפסיביות של בני ישראל שהחלה ביציאת מצרים ממשיכה עד מתן תורה.

בניגוד ליציאת מצרים, פסקה הפסיביות של בני ישראל במתן תורה. בני ישראל החלו לשאול שאלות ולהחליט החלטות, הדבר בא לידי ביטוי בכך שמשמה מחליט החלטה המנוגדת לדעתו של הקב"ה והוא הוסיף יום אחד מדעתו, ובאותה שעה נפסקה הפסיביות ביחס לקב"ה, אין יותר הליכה בארץ זרועה מבלי לשאול שאלות, וקיימת דרישה להבין, עד שבסופו של דבר תהליך זה מוביל למסקנה שהלכה כר' יוסי כי נימוקו עמו.

משמעות הדברים היא שישנה קבלה בגזרה שווה, שכמו שחודש ניסן היה חיתוך בהיסטוריה, כך גם מהווה חודש סיוון חידוש ולא המשך.

החיתוך השני של חודש סיוון הוא יותר משמעותי, שהרי החיתוך הראשון נושה בגזרה אלוקית ואילו החיתוך השני בעשייה אנושית.

גזירה שווה היא המקום בו נושקת התורה שבכתב לתורה שבעל פה, שכן היא מהווה חידוש שלנו שמבוסס על הקבלה. וזאת בניגוד לשאר המידות בהם התורה נדרשת, שהסקתם היא ע"י שכל הישר.

משמעותו של "החדש הזה" לפי הגזירה השווה היא התחלה חדשה וניתוק שהוא כביכול מהקב"ה, שמעמידם לבדם ורואה מה יכולים ישראל לתרום לתורה. עד שבסוף מגיעים לכך – שהלכה כר' יוסי שנימוקו עימו.